

A l'entorn de la cançó popular

La cançó del mestre

per Marià Torres i Torres

L'any 2000 el Grup de Teatre de l'IES Quartó de Portmany, integrat per pares i mares d'aquest institut, vàrem decidir dur a terme un muntatge teatral a partir d'un text avui encara inèdit de Marià Torres, amb el títol *Tres instants en la vida de Marià Villangómez*. Aquesta obra recull tres moments importants de la vida del poeta eivissenc: un primer moment es refereix al dia que Villangómez visita l'historiador i també poeta Isidor Macabich per presentar-li el que serà el primer poema publicat per ell; un segon moment representa un dia en una classe del mestre Villangómez a l'escola de Sant Miquel de Balansat; i la tercera part és aquella desfressada que Villangómez explica dins la seua obra *L'any en estampes* (1957) al capítol referent al mes de febrer al poble de Sant Miquel. L'obra va ser estrenada l'any 2000 a l'Auditori de l'església de Sant Antoni de Portmany. L'any 2002-2003 la Conselleria de Cultura del Consell d'Eivissa va dedicar tot l'any a celebrar la memòria de l'escriptor, que havia mort el mes de maig de 2002 a Eivissa, i per aquest motiu l'obra va ser representada a diferents escenaris d'Eivissa i Formentera.

En el muntatge teatral també hi intervenia la directora del Cor de pares i mares de l'IES Quartó de Portmany, Carmen Ferrer, que un dia ens havia ensenyat una cançoneta que havia après de sa mare na Dolors Bonet, coneguda com na Lola de Mossènyer, i vàrem pensar que aquesta cançoneta resultava ben adequada per incorporar-la a l'obra dedicada a Villangómez. Duia com

Resum

Dins aquest treball ens proposam aclarir els orígens d'una suposada cançó popular catalana que ha arribat a Eivissa: *La cançó del mestre*. La recerca realitzada ens ha conduït a identificar l'esmentada cançó com una versió de la lletra del poeta Francesc Sitjar i Pineda, amb música de la compositora Narcisa Freixas.

Paraules clau: cançoner de Catalunya, cançoner eivissenc, Francesc Sitjà i Pineda, Narcisa Freixas, Eivissa.

Summary

In this work we propose to clarify the origins of a supposed Catalan folk song that has arrived in Ibiza: *La cançó del mestre*. The research carried out has led us to identify this song as a version of the lyrics of the poet Francesc Sitjar i Pineda, with music by the composer Narcisa Freixas.

Key words: Catalan songbook, Ibizan songbook, Francesc Sitjà i Pineda, Narcisa Freixas, Ibiza.

Fotografia de Narcisa Freixas i una partitura seua signada. Extreta del llibre: *Obres de Narcisa Freixas*. Edició d'Homenatge. Barcelona, 1928.

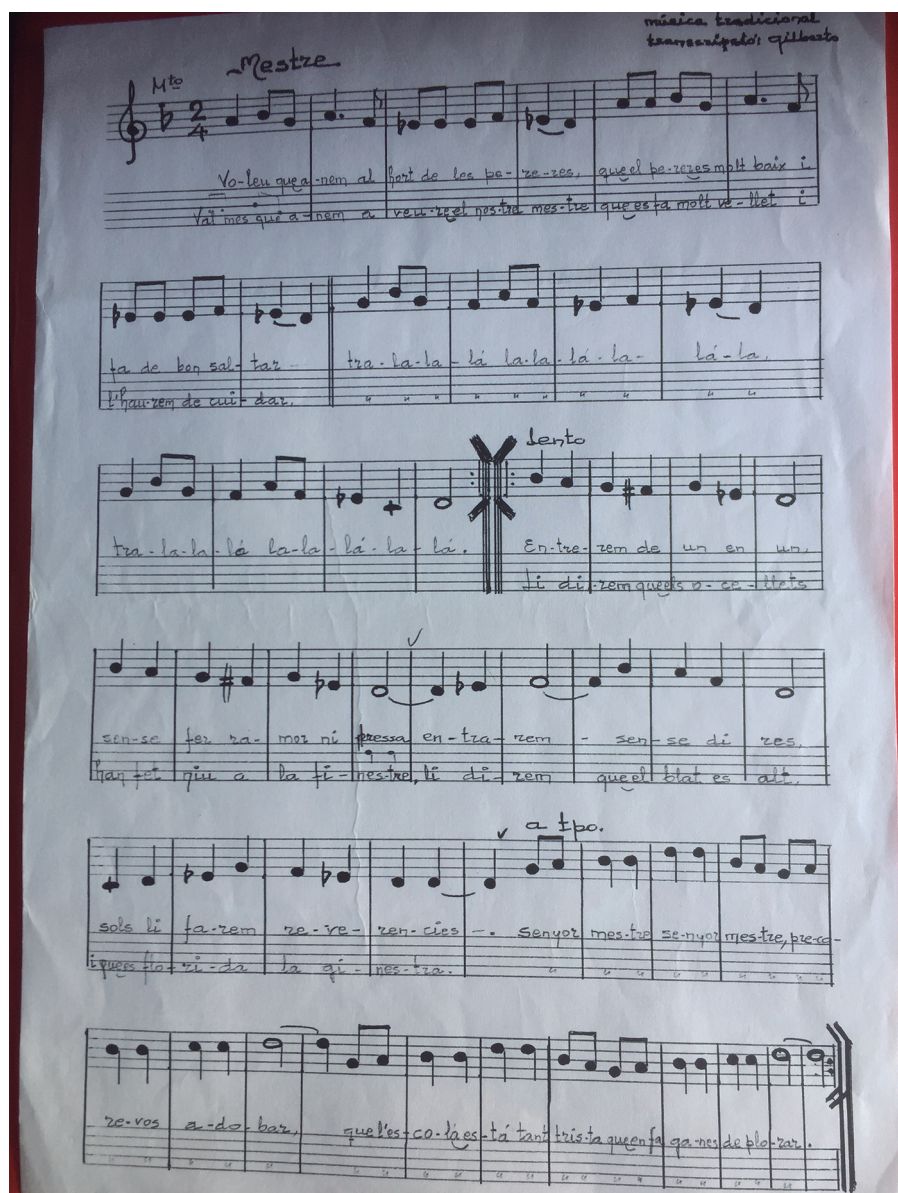
a títol *La cançó del mestre*. Tot va anar endavant i na Carmen Ferrer la va ensenyar a la nena Margarita Ramon Cardona "Pilot", que aleshores tenia deu anys. La seua veueta

blanca s'adeia molt bé amb la resta de l'obra dedicada al mestre. La cançó era cantada a cappella durant el segon quadre, que tractava de la classe del mestre Villangómez.

Des del primer moment que vàrem escoltar la cançó vàrem iniciar una recerca per localitzar el seu origen entre el repertori del cançoner català i passaren anys i més anys sense poder localitzar cap lletra ni cap variant que ens en donàs cap pista. Però vet aquí que un diumenge que visitàvem les parades de llibres antics i de segona mà del Mercat de Sant Antoni de Barcelona, va caure a les nostres mans el volum de Narcisa Freixes titolat *Cançons infantils*, dins el qual apareix aquesta cançoneta amb el títol *El pobre mestre*; la música és de Narcisa Freixes i la lletra és un poema de l'autor noucentista Francesc Sitjà i Pineda.

Música i lletra

Narcisa Freixes (1859-1926) va ser una compositora i pedagoga que havia nascut a Sabadell. Una dona molt activa culturalment i implicada en el projecte del Modernisme català, i més concretament en el camp de la composició musical per a piano. Havia estudiat música amb el mestre Joan Pujol, que havia estat mestre d'Enric Granados i d'Isaac Albéniz. Freixes també va rebre nocions de música del compositor i folklorista Felip Pedrell. Va ser col·laboradora de la revista feminista *Feminal* (1907-1917), dirigida per l'escriptora Carme Karr. L'any 1904 va ser la primera dona que va aparèixer en un programa d'un concert de l'Orfeó Català. L'any següent va ser guardonada a la segona Festa de la Música Catalana de l'Orfeó Català pel seu recull *Cançons infantils*, el llibre esmentat més amunt on apareix la cançó *El pobre mestre*. L'any 1908 va fundar la institució de pedagogia musical Cultura Musical Popular, dedicada a l'estudi de l'ensenyament musical infantil, on formà un cor amb el qual va realitzar uns tres-cents concerts fins a l'any 1926. L'any 1914 va escriure l'*Himne a Catalunya* dedicat al president de la Mancomunitat de Catalunya Enric Prat de la Riba. L'any 1916 publica *Cançons amoroses*, amb poemes de Rafael Nogueras i Oller, Francesc Sitjà i Pineda, Josep Carner i

Transcripció de la Cançó del mestre feta per Gilberto Tur.

Apel·les Mestres. L'any 1917 va impartir un curs de pedagogia musical per a mestres i alumnes a la Biblioteca Nacional de Madrid, per encàrrec del Ministeri d'Instrucció Pública. I l'any següent publica la primera sèrie de *Piano-infantil*.

Per altra banda tenim la lletra de la cançoneta *La cançó del mestre*. La que ha arribat a Eivissa ha estat feta a partir de dos poemes de Francesc Sitjà i Pineda (1880-1940). La compositora Narcisa Freixes, des de l'any 1905, va musicar la primera sèrie de *Cançons d'infants* i encara va musicar quaranta-dos poemes més de Sitjà i Pineda.

Pere Torné Esquius (1875-1936) va ser l'il·lustrador dels llibres de

Freixes ja des del 1900 fins a la publicació de les *Cançons catalanes*.

La nostra versió de *La cançó del mestre*

La variant de la cançó que estam tractant amb tota seguretat va ser confeigida a partir de dos poemes de Francesc Sitjà i Pineda publicats al llibre *Cançons infantils* de Narcisa Freixes: un és el poema titulat *Pobre mestre!*, que apareix a la pàgina 11 de l'esmentat recull acompanyat d'un gran dibuix de l'il·lustrador Pere Esquius; l'altre és el titulat *Els bons companys*, que trobam a la pàgina 23. La variant d'Eivissa ha d'haver estat obra de Dolors Bonet Ribas, que tenia bons

Fotografia de Carme Ferrer Bonet, directora del Cor Quartó de Portmany.
Foto de Marià Torres.

coneixements de piano i treballava amb cors infantils. Ella hauria pogut conèixer les composicions de Narcisa Freixes a Barcelona, on havia nascut i havia passat uns anys de la seua infantesa. No és la primera vegada que tenim a les mans una cançó feta per Dolors Bonet a partir de dues lletres separades: això mateix passa amb la nàdala *La Mare de Déu quan era xiqueta*, que comença amb la melodia de la cançó tradicional, però a la segona estrofa introdueix una altra lletra i música amb ritme de sardana. Però també cabia la possibilitat que la lletra i cançó esmentades haguessin arribat a través

d'una partitura tramesa per l'Orfeó Vigatà, que visità Eivissa durant les festes de la Terra de l'any 1928, institució molt fortament lligada amb el bisbe d'Eivissa Salvi Huix, o bé a través d'alguna partitura enviada des de l'Orfeó Català a l'Orfeó Eivissenc a les darreries dels anys vint i començament dels trenta. Però hem descartat aquesta segona possibilitat per dos motius: primer perquè no hem trobat cap notícia d'aquesta cançó entre els repertoris dels Orfeons esmentats; i segona raó, perquè serien difícils d'explicar els lapsus de memòria de la variant així com la distribució de les dues partitures.

La lletra eivissenca diu així:

*Voleu que anem a l'hort de les
[pereres,
que el perer és molt baix i fa de bon
[saltar.
Tra-la-la-la-la-la-la-la-la-la.
Tra-la-la-la-la-la-la-la-la-la.*

*Val més que anem a veure el senyor
[mestre
que es fa molt vellet i l'haurem de
[cuidar.
Tra-la-la-la-la-la-la-la-la-la.
Tra-la-la-la-la-la-la-la-la-la.*

*Entrarem d'un a un, sense fer
[remor ni fressa,
entrarem sense dir res, sols li
[farem reverències.*

*Li direm que els ocellets ja han fet
[niu a la finestra,
li direm que el blat és alt i que és
[florida la ginestra.*

*Senyor mestre, senyor mestre,
[procureu-vos adobar,
que l'escola està tan trista que em
[fa ganes de plorar.*

La primera estrofa és una variant de la segona estrofa del poema que diu:

*Voleu venî
á l'hort de les pereres?
El mur es molt baix
i fa de bon saltâ...*

La meitat del tercer vers es correspon amb el primer de la quarta estrofa de la mateixa cançó:

*Val mes qu'anem
seguit a l'escola...*

La resta de la nostra versió està muntada a partir de diferents estrofes del poema *Pobre mestre!*:

*Senyô mestre está malalt;
be l'hauríem danâ a veure!...
Senyô mestre es molt vellet,
li tremola la barbeta...*

*Entrarém de un á un
per no moure gaire fresa;
entrarém sense di un mot,
sols fi farem reverencia.*

*Senyô mestre, senyô mestre,
procureu-vos ben curâ,
que l'escola està tan trista
que fan ganes de plorâ!*

I la cançó en versió d'Eivissa segueix agafant els dos darrers versos de la quarta estrofa i els dos primers versos de la cinquena estrofa:

*Si per cas pregunta rê,
pera ferlo posâ alegre,
li dirém que'l blat ja es ros
i es florida la ginesta;*

*li dirém que'ls aucellets
han fet nit a la finestra
per hont ens besava el sol
mentr'apreníem de lletra...*

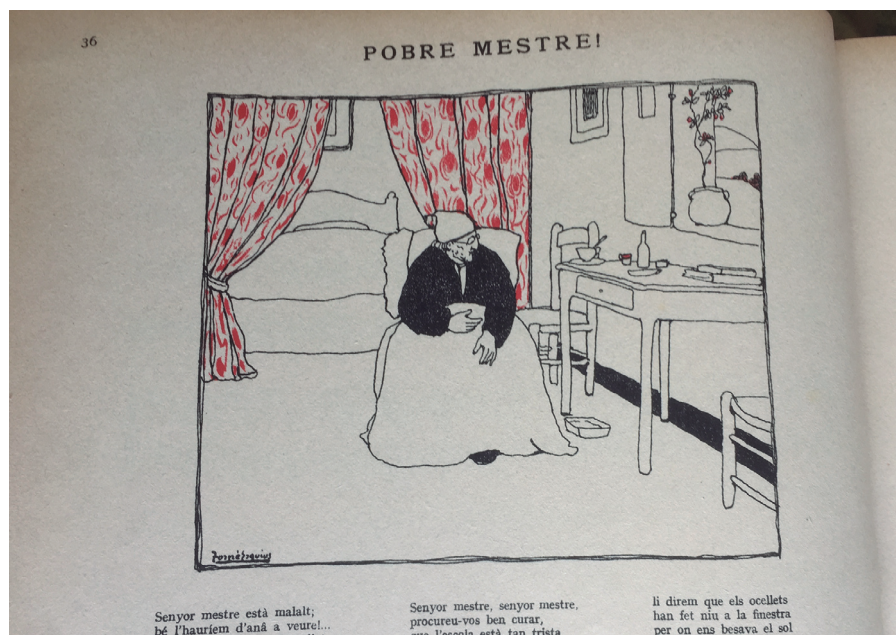
*Senyô mestre, senyô mestre,
procureu-vos ben curâ,
que l'escola està tan trista
que fan ganes de plorâ!*

A manera de conclusió

L'interès per saber més coses d'aquesta cançó suposadament popular que ha arribat a Eivissa ens ha mantingut la curiositat ben desperta durant vint anys, fins que un dia la sort ens va dur a localitzar-la dins l'obra de la pianista i pedagoga Narcisa Freixas. Ara ja hem pogut comprovar que no es tracta d'una cançoneta popular i tradicional, sinó d'una obra amb lletra de Francesc Sitjar i Pineda i musicada per a piano per la compositora Narcisa Freixas, una dona ben integrada dins el projecte cultural modernista de començaments del segle XX. Podem dir que estam d'enhorabona, perquè el cançoner eivissenc s'ha enriquit amb aquesta peça procedent del repertori literari i musical de Catalunya, cançó d'autor i autora ben coneguts, que és cantada com si es tractàs d'una peça del repertori tradicional, com ha passat altres vegades, per exemple en el cas del *Virolai* de Verdaguer.

Apèndix

Per l'interès que pot tenir per al lector/a, transcrivim una carta de l'escriptora novel·lista modernista Víctor Català on demostra l'admiraació que suscitava al seu temps la compositora Narcisa Freixas (VELA, pàg. 4-5):

Pàgina del llibret *Cançons d'infants* (1905) de Narcisa Freixas on apareix la cançó *Pobre mestre!*

“Narcisa Freixas [...] venint en doblar nissaga, racial i familiar, de gent d'acció i d'ideal fou ella també dona d'ideal i d'acció, i, obeint als imperatius atàvics, practicà la lluita quotidiana i la intervenció directa en les tasques socials, tan cares a la catalana menestrala, burgesa i aristòcrata de tots els temps.

[...] Es donà tota, amb prodigalitat verament maternal, a les tasques externes de pedagogia i directora concertista, tractant d' aixecar amb sa batuta el nivell sensitiu de l'infant i el natural del poble, de reintegrar el sentit pairal de la cançó, desvirtuada per ingerències profanadores i de portar-la, com el més pur aconhort fins al llit del dolor del malalt i l'impedit; i encara assaborí el tracte i l'amistat de les figures sobresortints del seu temps, sostenint, de la manera planera i democràtica que era sa pròpia manera en totes les seves manifestacions –nou testimoni de catalanitat–, una mena de saló artístic-literari, on poguessin reunir-se els que es consagraven al culte de la bellesa; empresa no gens fàcil en un ambient enrarit per individualismes esquerps y ultrances, ben característics, i per tant, poc menys que irreductibles”.

I encara una altra lletra que trameté Joan Maragall a Pere Torné (VELA, pàg. 5):

“Blanes, 25 juny 1906

Estimat Torné: [...]

he vist y tinch a casa les *Cançons de Noys* de la senyora Freixas ilustrades per vostè com segurament ningú més podia ferho perquè l'esperit musical y l'esperit gràfic formen allí una unitat artística fortíssima, inseparable. Aquell estudi de noys, aquell mestre vellet bondadós, aquelles nenes que fan puntes, el pomeró, tot, en fi, s'hi mostra ab aquella senzillesa qu'es la vida mateixa y quina inspiració li ha sigut donada à vostè com a ningú que jo conega [...].

Sia hon sia à tot hora sap que l'estima son amic.

Maragall.”

Bibliografia

TORRES PLANELL, J. Antonio (2000): “La visita de l'Orfeo Vigatà a Eivissa l'any 1928”. In *Revista Eivissa*, núm. 35, pàg. 35-38. Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa.
TORRES I TORRES, Marià (2019): *Sant Antoni de Portmany. Notes per a la història*. Editorial Mediterrània-Eivissa. Eivissa.
VELA, Ester i VELA LÓPEZ Eulàlia: *Narcisa Freixas: compositora i pedagoga (1859-1926)*. In Xtec.gencat.cat/web/contenut/centres/celebracions/2019/narcisa-freixas-160_anys/recursos-didactics/documen. (Consultat 3 juny 2020).

MARIÀ TORRES I TORRES ■